

загартувало режим та на певний час припинило «революційне бродіння». Але порівняно дрібні негаразди початку ХХ століття похитнули та згодом ліквідували царську Росію саме тому, що настав час точки біфуркації. Так само ми вимушені констатувати, що після «обрання» в 1917–21 рр. тренду радянського чи, якщо завгодно, більшовицького, розвитку для республік, яким не поталанило зібратись у СРСР, будь-які зусилля в будь-якій сфері щодо його зміни чи повалення радянського режиму, до яких вдавались в цей період окремі особи чи організації, внутрішні чи зовнішні, були марними та приреченими на поразку. Поразка махновщини, білогвардійського підпілля та зарубіжних осередків, повстань проти першої хвилі колективізації, внутрішньопартійної опозиції тощо мають багату історію та багато пояснень, пов'язуваних з безліччю організаційних, інституційних, економічних, психологічних тощо чинників. З точки зору синергетики всі вони будуть вірними, але головним, визначальним буде принципово неможлива зміна тренду соціального розвитку до моменту настання чергової точки біфуркації.

З огляду на вищезазначене, дисидентський рух, який розпочався з другої половини 50-х років та був майже повністю придушений КДБ до середини 80-х років, припадає саме на період детермінованого розвитку. Відповідно, на жаль, маємо констатувати, що дисидентський рух не мав жодного шансу для перемоги над радянською системою не внаслідок своєї слабості, розпорошеності або безлічі інших причин, а саме через об'єктивну синергетичну визначеність. А отже усі дисиденти як люди різного соціального походження, професій та здібностей, стаючи на шлях спротиву режиму, вже самим своїм вибором переходили до тонкого суспільного прошарку відчайдушних сміливців, які бралися до справи, приреченої на поразку. Серед тих, хто протестував, було багато осіб, котрі досить швидко

*Турченко О. Г.
(м. Вінниця)*

БЕЗПЕКА ЯК УМОВА ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ

Обов'язковою ознакою створення будь-якої системи є її здатність забезпечити головну потребу людини – безпеку. В якій системі ця здатність буде вищою, або, яка система продемонструє за допомогою застосування засобів впливу різного рівня цю здатність, у тій системі і побажає опинитись більшість людей.

Активізація формування або трансформації системи безпеки, як правило, відбувається в періоди активізації дестабілізації. Міжконфесійні конфлікти, світоглядна дисипативність, політична та економічні кризи, соціальна напруженість, правовий нігілізм, корупція, незбалансована зовнішня і внутрішня політика та інші чинники сприяють формуванню в особи відчуття незахищеності, відчуженості від соціуму, що активізує алгоритми самозбереження. На цьому етапі можливі два види процесів: позитивні інтеграційні процеси, що виражаються в створенні нових систем безпеки, і негативні інтеграційні процеси, коли утворюються деструктивні об'єднання (терористичні організації, релігійні секти тощо).

Проблема побудови інтегрованої концепції всеохоплюючої безпеки – глибоко системна проблема, яка в якості одного з основних висуває питання про співвідношення безпеки людства і конкретної нації, міжнародної спільноти та держави, суспільства і особи. Найчастіше бачення необхідності забезпечення безпеки окремої нації перебуває в принциповій суперечці з аналогічним баченням інших націй, окремої держави – з аналогічним баченням іншої держави. Цю спірну взаємозалежність, як правило, розглядають як основне джерело проблем безпеки в сучасному світі [6, с. 109]. Відповідно, більшість авторів приходять до висновку, що при формуванні синтетичної концепції безпеки повинен бути здійснений принциповий вибір між концепціями, орієнтованими тільки на захист інтересів осіб, нації чи окремих держав, і концепціями цілеспрямованого впливу в інтересах нації, осіб і держави для найбільш повного задоволення їх потреб як цілісного організму. Однак критеріїв такого вибору не пропонується.

На підставі проведених раніше досліджень можна стверджувати, що у сучасних умовах відбувається «гуманізація» міжнародного права в цілому, та переорієнтація вектору безпеки, зокрема, основним змістом безпеки стає не стільки захист держави як основного актору міжнародних відносин, скільки захист людини і суспільства, основною стає проблема соціальної безпеки у широкому розумінні, проблема безпеки особи, окремих груп населення, суспільства в цілому. На думку основоположнику і першого президенту Римського клубу Ауреліо Печчеї, «якість людини», що входить до складної системи «природа – людина – суспільство – людство», є головним фактором виживання цивілізації [1].

В реалізацією цієї тези держави починають розглядати людську безпеку в якості одного з принципів своєї зовнішньої політики. Так, на 1-му Київському Безпековому Форумі для молоді «Людський вимір безпеки в міжнародних відносинах: зовнішня політика для людини» 23 листопада 2012 року Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Тоїчі Саката

заявив, що людська безпека стала важливим фундаментальним принципом зовнішньої політики Японії і японський уряд бере активну участь у поширенні філософії цього питання, співпрацюючи з відповідними організаціями та групами під час двосторонніх та багатосторонніх зустрічей чи міжнародних симпозіумів, і намагається перетворити нинішнє століття у «століття, сконцентроване навколо людини». Тоїчі Саката також виокремив чотири головних пріоритети цієї філософії: зменшення бідності, сталий ріст, врегулювання глобальних проблем, створення миру [3].

Починаючи з квітня 2015 року, Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини (БДПЛ) реалізує в Україні проект «Зміцнення діалогу між громадянським суспільством і ключовими державними органами та установами в Україні у сфері людського виміру», спрямований на розбудову потенціалу, сприяння діалогу та співпраці між організаціями громадянського суспільства та представниками держави у вирішенні основних проблем забезпечення прав людини в Україні відповідно до зобов'язань у рамках ОБСЄ. На засіданні БДПЛ 26–27 вересня 2017 року директор Ingibjörg Sólrún Gísladóttir наголосив, що права людини є справді невіддільними від поняття безпеки, не може бути жорсткої безпеки без поваги до прав людини та стійких демократичних інститутів, оскільки культура демократії зрештою є культурою миру [4].

Вперше поняття «людська безпека» було концептуально сформовано в Доповіді Програми розвитку ООН (ПРООН) 1994 року, яка виділила сім основних елементів людської безпеки: економічна безпека, продовольча безпека, медична безпека, безпека людини, безпека співтовариств, політична безпека [5].

Кофі Аннан в травні 2000 року в Улан-Баторі відзначав, що людська безпека охоплює права людини, гарне управління, доступ до освіти і захисту здоров'я і забезпечення того, щоб кожен індивідуум мав можливість і вибір використовувати свій потенціал.

Концепцію людської безпеки як стратегічний напрям розвитку Європи визначала група експертів в доповіді «Доктрина людської безпеки для Європи» у вересні 2004 року, на їхню думку, людська безпека – це свобода індивідуумів від основних небезпек, пов'язаних з тяжкими порушеннями прав людини.

Терміном «людський вимір», як правило, позначається діяльність у сфері прав людини та демократії. Так, концепція ОБСЄ виходить з презумпції того, що справжня та довгострокова безпека та стабільність досяжна лише на основі побудови вільного суспільства, поваги до прав

кожного члена суспільства, врахування всіх законних інтересів, наявних у соціумі [2].

Людська безпека в основному відрізняється тим, що в якості об'єкта аналізу у неї виступає не захист держави, а захист особистості, а також тим фактом, що загрози походять як ззовні, так і зсередини держав (урядовий крах слабких держав, пандемія, кліматичні зміни, бідність, поширення ядерної зброї, тероризм і т.д.).

При цьому виникає парадоксальна ситуація: суб'єктом безпеки стає людина, але основним гарантом такої безпеки залишається держава, яка в тому числі може застосовувати і примусові заходи для забезпечення людської безпеки (наприклад, в рамках гуманітарної інтервенції). З іншого боку, таке зміщення суб'єктів дозволяє об'єднати основні сфери і акторів безпеки, посилити координацію між ними.

У грудні 2004 року була оприлюднена доповідь Групи високого рівня ООН про загрози, виклики та зміни, під назвою «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність», в якому в основу визначення загроз був закладений принцип, згідно з яким будь-яка подія або процес, що призводять до масової загибелі людей або зменшення шансів на виживання і ослабляють держави як базові елементи міжнародної системи, складають загрозу міжнародній безпеці.

Як представляється, безпека повинна забезпечуватися шляхом забезпечення стійкого розвитку людства за допомогою ліквідації першопричин або встановлення ефективного контролю над джерелами загроз, підвищення здатності кожного індивідуума протистояти загрозам, підвищення добробуту, охорони здоров'я, освіти і т.д.

Людська безпека – поняття комплексне, нерозривно пов'язане з правами людини, людським розвитком, роззброєнням, «обов'язком захищати», що, в свою чергу, дає можливість окремим міжнародним акторам управляти глобальною безпекою, а, в деяких випадках, і реалізовувати свої наднаціональні амбіції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект): Дис. ... докт. юрид. наук. Х.: Національний ун-т внутрішніх справ України, 2004. 444с.

2. Єрмолаєв А. В., Кононенко К. А., Резнікова О. О., Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Рукомєда Р. М., Литвиненко О. В., Паламарчук М. О., Горovenko В. К., Семененко В. О., Гончарук А. З., Соболев А. А. ОБСЄ: сучасні виклики та перспективи розвитку: Аналітична доповідь. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. – 52с. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/0312_dopovid.pdf.

3. Людська безпека стала фундаментальним принципом зовнішньої політики Японії – Посол Тоїчі САКАТА. *Київський безпековий форум*. URL: <http://ksf.openukraine.org/ua/news/799-Ljudska-bezpeka-stala-fundamentalnym-pryncypom-zovnishnoi-polityky-Japonii%E2%80%93Posol-Toichi-SAKATA>

4. Людський вимір безпеки в Україні. *Харківський інститут соціальних досліджень*. URL: <http://khisr.kharkov.ua/index.php?id=1506603853>.

5. United Nations Development Programme. Human Development Report 1994 – New Dimensions of Human Security. New York: Oxford University Press, 1994. URL: <http://www.undp.org/hdro/1994/94.htm>.

6. Фатхутдинов В. Щодо системного синтезу безпекових концепцій. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 108–110.

Чальцева О. М.
(м. Вінниця)

ДИСИДЕНСТВО ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ

В сучасній політичній системі України, яка знаходиться в стані трансформації, сформувалася соціально і тематично різноманітна протестна практика участі громадянського суспільства у публічному просторі, яка стала одним з основних і регулярних способів його впливу на владу.

Протестні рухи в політичній історії України мають свою довготривалу традицію і національну специфіку. Кожен з етапів протестної боротьби народу містить свої особливості, політичні наслідки, ідеологічне наповнення, форми діяльності, опозиційних лідерів. Одним з таких етапів радянського періоду постає український дисидентський рух другої половини 1950–1980-х рр.

Тема дисидентства з політичних міркувань є вельми актуальною і перебуває у центрі уваги сучасних дослідників, які відносяться до історичних, політичних, філософських наук: Л. Богораза, О. Даніеля [1], Ю. Зайцева [2], Г. Касьянова [3], А. Русначенко [4], Ю. Курносова [5] та ін. Незважаючи на вже існуючі інтерпретації цього політичного феномену в науковій літературі, слід зазначити, що цілий ряд питань методологічного характеру в історії дисидентського руху як форми політичного протесту в Україні і по сьогодні залишаються нез'ясованими і не розкритими та потребують свого сучасного осмислення і вивчення.

Політична наука зробила свій внесок у розуміння проблеми дисидентства як протестної форми боротьби активної частини суспільства проти існуючого ладу. Дисидентство слід розуміти сукупність філософських,